

KS. KONRAD GLOMBIK

JAN PAWEŁ II O KARZE ŚMIERCI

1. Stanowisko wyrażone w *Evangelium vitae* – 2. Inne wypowiedzi o karze śmierci

Działająca we Włoszech Wspólnota Św. Idziego z okazji Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 podjęła akcję pod nazwą *Moratorium 2000*. Jej celem jest zawieszenie wykonywania kary śmierci na całym świecie w Roku Świętym. W ramach prowadzonej akcji w 1999 r. m.in. w kościołach w Niemczech zbierano podpisy wiernych popierających zniesienie kary śmierci. Do grona zwolenników akcji prowadzonej przez Wspólnotę Św. Idziego należy Jan Paweł II. Środki masowego przekazu informują o osobistych prośbach o ułaskawienie, jakie Papież formułuje w przypadkach konkretnych skazanych¹. Pomimo poparcia tej akcji przez wielu ludzi, w Roku Wielkiego Jubileuszu wykonuje się wyroki śmierci. Wydaje się zatem uzasadnione przypomnienie wypowiedzi Papieża o karze śmierci. Problem ten został szerzej omówiony w encyklice *Evangelium vitae* (1). Pozostałe wypowiedzi Jana Pawła II na ten temat są krótsze, pojawiły się przy różnych okazjach i mają formę apeli o zniesienie kary śmierci (2).

1. Stanowisko wyrażone w *Evangelium vitae*

Jan Paweł II swoje stanowisko wobec kary śmierci wyraził w encyklice *Evangelium vitae*, która została opublikowana 25 marca 1995 r. W encyklice tej, wśród znaków nadziei, Papież wymienił nową wrażliwość coraz bardziej przeciwną wojnie oraz coraz aktywniej poszukującą skutecznych sposobów powstrzymywania uzbrojonych agresorów, bez użycia przemocy. Papież napisał: „W tej samej perspektywie należy widzieć coraz powszechniejszy sprzeciw opinii publicznej wobec kary śmierci, choćby stosowanej jedynie jako narzędzie «uprawnionej obrony» społecznej: sprzeciw ten wynika z przekonania, że współczesne społeczeństwo jest w stanie zwalczać przestępczość metodami, które czynią przestępcę nieszkodliwym, ale nie pozbawiają go ostatecznie możliwości odmiany życia”²

¹ Por. *Was die Kirche zur Todesstrafe sagt*, „Passauer Bistumsblatt” 63 (1999), nr 35, s. 3; A. SZOSTKIEWICZ, *Czy świat bez Karli Tucker będzie lepszy?*, TPow (1998), nr 7, s. 4.

² EV 27.

Rozważając problem kary śmierci w kontekście obrony koniecznej, Jan Paweł II przejął tradycyjną naukę Kościoła, ale uczynił pewne dopowiedzenie. Ojciec św. nie zmienił tradycyjnego nauczania, lecz wskazał na uwarunkowania, które są wymagane, aby kara śmierci była dopuszczalna³. Prefekt Kongregacji Nauki Wiary, kard. Joseph RATZINGER, podczas prezentacji tego dokumentu w Watykanie, stwierdził: „W encyklice papież nie wyklucza, że może zaistnieć sytuacja, w której nie sposób obronić w inny sposób ładu publicznego i bezpieczeństwa jednostki. Ale jego zastrzeżenia wobec kary śmierci wyrażone są tu jeszcze mocniej niż w Katechizmie”⁴

Papież w swej encyklice często odwoływał się do tekstów Pisma św. Chodzi przede wszystkim o fragmenty Starego Testamentu, które powołując się na zakaz „nie zabijaj”, nie interpretują go jednak w sposób absolutny, gdyż wskazują na przestępstwa, za które uzasadnione jest wymierzanie najwyższego wymiaru kary⁵

W odniesieniu do kary śmierci Papież pisze: „[...] Problem ten należy umieścić w kontekście sprawiedliwości karnej, która winna coraz bardziej odpowiadać godności człowieka, a tym samym — w ostatecznej analizie — zamysłowi Boga względem człowieka i społeczeństwa. Istotnie, kara wymierzana przez społeczeństwo ma na celu «naprawienie nieporządku wywołanego przez wykroczenie». Władza publiczna powinna przeciwdziałać naruszaniu praw osobowych i społecznych, wymierzając sprawcy odpowiednią do przestępstwa karę, jako warunek odzyskania prawa do korzystania z własnej wolności. W ten sposób władza osiąga cel, jakim jest obrona ładu publicznego i bezpieczeństwa osób, a dla samego przestępcy kara stanowi bodziec i pomoc do poprawy oraz wynagrodzenia za winy”⁶

W tym samym punkcie *Evangelium vitae* czytamy: „Jest oczywiste, że aby osiągnąć wszystkie te cele, wymiar i jakość kary powinny być dokładnie rozważone i ocenione, i nie powinny sięgać do najwyższego wymiaru, czyli do odebrania życia przestępcy, poza przypadkami absolutnej konieczności, to znaczy gdy nie ma innych sposobów obrony społeczeństwa. Dzisiaj jednak, dzięki coraz lepszej organizacji instytucji penitencjarnych, takie przypadki są bardzo rzadkie, a być może już nie zdarzają się wcale”⁷

Encyklika bierze pod uwagę przede wszystkim aktualną sytuację kulturową i stanowi apel w obronie życia dzisiaj. Papież zamierza towarzyszyć i sprzyjać faktowi

³ Por. G.B. SALA, *Ciągłość i nowość w nauczaniu „Evangelium vitae”*, w: T. STYCZEŃ, J. NAGÓRNY (red.), *Jan Paweł II, „Evangelium vitae” — tekst i komentarze*, Lublin 1997, s. 294; R. MCCORMICK, *Ewangelia Życia*, ComP XVII (1997), nr 1, s. 38.

⁴ J. RATZINGER, *Nienaruszalność życia ludzkiego w świetle encykliki „Evangelium vitae”*, OsRomPol 16 (1995), nr 5, s. 49.

⁵ Por. P. NITECKI, *Problematyka kary śmierci w świetle encykliki „Evangelium vitae”*, w: A. MŁOTEK, T. RERON (red.), *Życie — dar nienaruszalny. Wokół encykliki „Evangelium vitae”*, Wrocław 1995, s. 188.

⁶ EV 56.

⁷ *Tamże*.

narastającej tendencji, która domaga się jak najbardziej ograniczonego stosowania albo wręcz całkowitego zniesienia kary śmierci. Jest to zaproszenie związane z odpowiedzialnością i wykraczające poza uproszczone demagogie, aby rozwój społeczności dokonywał się według prawa i obyczajów⁸ Encyklika ta stanowi przykład rozwoju nauki Kościoła dotyczący problematyki moralnej. W jej świetle w nowoczesnym państwie prawa nie zachodzą warunki, które usprawiedliwiają stosowanie kary śmierci⁹

W swej encyklice o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego Jan Paweł II przekroczył wywodzące się od św. TOMASZA Z AKWINU tradycyjne nauczanie na temat kary śmierci, które zamieszczono w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*. W związku z tym podczas prezentacji encykliki w Biurze Prasowym Stolicy Apostolskiej, 30 marca 1995 r., kard. J. Ratzinger wspomniał o konieczności przerehabilitacji tych fragmentów najnowszego *Katechizmu*, które dotyczą kary śmierci¹⁰ Należy przy tym brać pod uwagę, że stosowanie kary śmierci jest nieuzasadnione w krajach, które posiadają bezpieczne więzienia. Ponadto wymierzenie śmierci jako kary jest nie do pogodzenia ze wzrastającą świadomością godności człowieka¹¹.

W kwietniu 1998 r. zostały opublikowane poprawki do *Katechizmu Kościoła Katolickiego* sporządzone przez Kongregację Nauki Wiary. Został zmieniony nr 2266, dotyczący celów kary. W poprawionej wersji *Katechizmu* odnośnie do kary śmierci czytamy: „Kiedy tożsamość i odpowiedzialność winowajcy są w pełni udowodnione, tradycyjne nauczanie Kościoła nie wyklucza zastosowania kary śmierci, jeśli jest ona jedynym dostępnym sposobem skutecznej ochrony ludzkiego życia przed niesprawiedliwym napastnikiem. Jeżeli jednak środki bezkrwawe wystarczą do obrony i zachowania bezpieczeństwa osób przed napastnikiem, władza powinna ograniczyć się do tych środków, ponieważ są bardziej zgodne z konkretnymi uwarunkowaniami dobra wspólnego i bardziej odpowiadają godności osoby ludzkiej. Istotnie dzisiaj, biorąc pod uwagę możliwości, jakimi dysponuje państwo, aby skutecznie ukarać zbrodnię i unieszkodliwić tego, kto ją popełnił, nie odbierając mu ostatecznie możliwości skruchy, przypadki absolutnej konieczności usunięcia winowajcy «są bardzo rzadkie, a być może już nie zdarzają się wcale»”¹².

⁸ Por. SALA, *art. cyt.*, s. 294; M. OUELLET, *Misterium paschalne a kultura śmierci*, ComP XVII (1997), nr 1, s. 43.

⁹ Por. G. VIRT, *Todesstrafe wieder aktuell? Eine theologisch-ethische Besinnung angesichts der jüngsten Äußerungen des kirchlichen Lehramtes*, w: P. MORCINIEC (red.), *Ad libertatem in veritate*, (Opolska Biblioteka Teologiczna 10), Opole 1996, s. 332; S. PŁAWECKI, *Ku nowej moralnej ocenie kary śmierci*, HD 66 (1997), nr 1–2, s. 108.

¹⁰ Por. NITECKI, *art. cyt.*, s. 191; A. HOLLERBACH, *Todesstrafe*, w: W. KORFF, L. BECK, P. MIKAT (red.), *Lexikon der Bioethik*, t. III. Gütersloh 1998, s. 586; J. MANNION, *Die Todesstrafe*, ConcD 35 (1999), z. 5, s. 545.

¹¹ Por. M. HENDRICKX, *Le Magistère et la peine de mort. Réflexions sur le Catéchisme et „Evangelium vitae”*, NRTh 118 (1996), s. 17–18.

¹² KKK 2267 (Corr.).

2. Inne wypowiedzi o karze śmierci

Wyrażone w encyklice stanowisko wobec kary śmierci Jan Paweł II powtarza w innych wypowiedziach na ten temat. Mają one formę apeli wzywających do zniesienia kary śmierci. W orędziu na Boże Narodzenie 1998 r. wśród niepokojących przejawów współczesności Papież wymienił także karę śmierci, zachęcając wszystkich do stosownych działań mających na celu ochronę świata stworzonego i godności człowieka. Ojciec św. powiedział: „Niech dzięki Bożemu Narodzeniu umocni się na całym świecie poparcie dla stosownych i pilnie potrzebnych działań, które położą kres produkcji zbrojeniowej i handlowi bronią, pozwolą strzec ludzkiego życia, znieść karę śmierci, uwolnić dzieci i młodzież od wszelkich form wyzysku, powstrzymać zakrwawioną dłoń tych, którzy dopuścili się ludobójstwa i zbrodni wojennych, a także poświęcić należną uwagę ochronie środowiska — zwłaszcza po ostatnich klęskach żywiołowych — aby chronić świat stworzony i godność człowieka!”¹³

W czasie wizyty w Meksyku, 23 stycznia 1999 r. podczas Mszy św. w bazylice Matki Bożej z Guadalupe, Jan Paweł II, wzywając do położenia kresu wszelkim atakom na życie, powiedział: „Nigdy więcej przemocy, terroryzmu i handlu narkotykami! Nigdy więcej tortur i innych form przemocy! Trzeba położyć kres nieuzasadnionemu stosowaniu kary śmierci! Nigdy więcej wyzysku słabszych, dyskryminacji rasowej i izolacji ubogich! Nigdy więcej! Nie można tolerować wszystkich tych przejawów zła, które wołają o sprawiedliwość do nieba, a dla chrześcijan są wezwaniem do zmiany stylu postępowania i do udziału w życiu społecznym bardziej zgodnego z wiarą”¹⁴.

Podobny apel Ojciec św. wystosował 27 stycznia 1999 r. do uczestników Mszy św. w St. Louis w USA. Należy zaznaczyć, że St. Louis położone jest w stanie Missouri i należy do stanów, w których wykonuje się karę śmierci. Apel przeciw karze śmierci Jan Paweł II umieścił w kontekście nowej ewangelizacji, mówiąc: „Nowa Ewangelizacja potrzebuje uczniów Chrystusa, którzy bezwarunkowo opowiadają się po stronie życia; którzy będą w każdej sytuacji głosić Ewangelię życia, słać ją i służyć jej. Znakiem nadziei jest coraz powszechniejsze uznanie zasady, że nigdy nie wolno odebrać godności życiu ludzkiemu, nawet jeśli człowiek dopuścił się wielkiego zła. Współczesne społeczeństwo dysponuje środkami, dzięki którym może zapewnić sobie bezpieczeństwo, nie pozbawiając na zawsze przestępców możliwości odmiany życia (por. *Evangelium vitae*, 27). Ponawiam wezwanie, które zawarłem niedawno w orędziu na Boże Narodzenie, aby zgodzono się położyć kres karze śmierci — praktyce okrutnej i zarazem niepotrzebnej”¹⁵

¹³ JAN PAWEŁ II, *Bóg narodził się dla nas. Orędzie „Urbi et orbi” (25 XII 1998)*, OsRomPol 20 (1999), nr 2, s. 35.

¹⁴ TENŻE, *Niech kontynent nadziei będzie także kontynentem życia. Msza św. w bazylice Matki Bożej z Guadalupe (Meksyk 23 I 1999)*, OsRomPol 20 (1999), nr 4, s. 19.

¹⁵ TENŻE, *Miłość Serca Chrystusa żąda odpowiedzi. Msza św. na stadionie „Trans World Dome” (St. Louis 27 I 1999)*, OsRomPol 20 (1999), nr 4, s. 36.

Odnosząc się do zniesienia kary śmierci w Albanii, Jan Paweł II po modlitwie *Anioł Pański* na placu Św. Piotra 12 grudnia 1999 r. powiedział: „Dzisiaj w Koloseum odbędzie się uroczystość, która ma być częścią światowej kampanii na rzecz wprowadzenia moratorium na karę śmierci. Wielki Jubileusz to szczególnie sprzyjająca sposobność, aby rozwijać na świecie coraz bardziej dojrzałe formy poszanowania życia i godności każdego człowieka. Dlatego raz jeszcze kieruję apel do wszystkich rządzących, aby dążyli do międzynarodowego porozumienia, które pozwoli znieść karę śmierci, jako że «przypadki, w których zabicie winowajcy jest absolutnie konieczne, są dziś bardzo rzadkie, a może nawet nie istnieją w praktyce» (KKK 2267)”¹⁶

Do problemu kary śmierci pośrednio odnoszą się słowa, które Jan Paweł II napisał w Orędziu na Światowy Dzień Pokoju 1997 r. Czytamy tam: „Inny podstawowy wymóg przebaczenia i pojednania to sprawiedliwość, której najwyższym kryterium jest prawo Boga oraz Jego zamysł miłości i miłosierdzia wobec ludzkości. Tak rozumiana sprawiedliwość nie ogranicza się do ustalenia tego, co słusznie należy się stronom konfliktu, ale zmierza przede wszystkim do ponownego nawiązania właściwych relacji z Bogiem, z samym sobą, z innymi. Nie istnieje zatem żadna sprzeczność między przebaczeniem a sprawiedliwością. Przebaczenie bowiem nie usuwa ani nie umniejsza konieczności naprawienia zła, będącej nakazem sprawiedliwości, lecz zmierza do ponownego włączenia osób i grup do społeczności, państw do wspólnoty narodów. Żadna kara nie powinna deptać niezbywalnej godności winowajcy. Droga do skruchy i rehabilitacji musi być zawsze otwarta”¹⁷

Wśród teologów brak jest zgodności, czy wypowiedzi Jana Pawła II można uznać za potwierdzenie zmiany stanowiska Kościoła katolickiego wobec kary śmierci. Nie ulega jednak wątpliwości, że Papież popiera wysiłki zmierzające do zniesienia kary śmierci, a w poszczególnych przypadkach osobiście prosi o ulaskawienie. W tym też świetle należy rozpatrywać chrześcijańskie rozumienie problematyki kary śmierci.

Johannes Paul II. zur Todesstrafe

Zusammenfassung

Das Heilige Jahr 2000 ist für die St. Egidio-Gemeinschaft ein Jahr der Aussetzung der Todesstrafe in aller Welt. Einer der Befürworter dieser Bemühungen ist Papst Johannes Paul II. Angesichts seiner Enzyklika *Evangelium vitae*, „müssen Ausmaß und Art der Strafe sorgfältig abgeschätzt werden und dürfen außer in schwerwiegendsten Fällen, das heißt

¹⁶ TENŻE, *Przygotujmy mieszkanie dla Chrystusa. Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”* (12 XII 1999), OsRomPol 21 (2000), nr 2, s. 12.

¹⁷ TENŻE, *Przebacz, a zaznasz pokoju. Orędzie na XXIX Światowy Dzień Pokoju 1997*, Rzym 1996, nr 5.

wenn der Schutz der Gesellschaft nicht anders möglich sein sollte, nicht bis zum Äußersten, nämlich der Verhängung der Todesstrafe gegen den Schuldigen, gehen. Solche Fälle sind jedoch heutzutage infolge der immer angepaßteren Organisation des Strafwesens schon sehr selten oder praktisch überhaupt nicht mehr gegeben" (EV 56). Die jüngsten Äußerungen Johannes Paul II. zum Thema Todesstrafe bilden Appelle um die Abschaffung der Todesstrafe als einer unnötigen und grausamen Strafe. Bekannt ist auch der Einsatz des Papstes um die Begnadigung einiger zum Tode Verurteilter. Für die Theologen ist nicht klar, ob diese Äußerungen eine Änderung der Stellung der katholischen Kirche zur Todesstrafe beinhalten. Für die Christen bilden die Worte des Papstes einen Appell, die Stellung zur Todesstrafe zu überprüfen.